

PILIAKALNIŲ METAI

Senosios Įpilties Marijos kalnelis

Senosios Įpilties gyvenvietės šiaurės vakariniame pakraštyje, Įpilties ir Graistupio upelių santakoje priešais Pilies kalną, menanti kryžiuočių sudegintą istorinę Įpilties (Impilties) pilį, stūkso neišvaizdus ir mįšlingas piliakalnis, vadinamas Marijos kalneliu.

Marijos kalnelis registruotas Lietuvos Respublikos nekilnojamojų kultūros vertybių registre ir saugomas kaip nacionalinio reikšmingumo lygmens registrinis kultūros paveldo objektas (unikalus kodas 5245), turintis archeologinį ir kraštovaizdžio vertingųjų savybių pobūdį.

Piliakalnis būdingas Pajūrio žemumos regionui, krantinio tipo, įrengtas į dviejų upelių santaką įsiterpiančiame aukštumos kyšulyje. Jo šlaitai iki 6-8 metrų aukščio, apaugę alksniais. Pietrytinis šlaitas statesnis ir aukštesnis, leidžiasi į Įpilties upelį, o vakarinis – nuožulnesnis ir žemesnis, leidžiasi į Graistupio slėnį.

Pilies aikštelė trikampio plano, dirvonuojanti, 27 metrų ilgio šiaurės rytų-pietvakarių kryptimi, iki 26 metrų pločio šiaurės rytiniame pakraštyje. Palei jos šiaurės rytų kraštą supiltas tiesus, iki 30 metrų ilgio, 15 metrų pločio ir pusės metro aukščio pylimas, kuris seniau buvęs žymiai aukštesnis, žemės darbų metu nuartas ir paskleistas.

Už pylimo, į šiaurės rytus nuo piliakalnio, buvusi papėdės gyvenvietė, kurios plotas siekia apie 2 hektarus.

Piliakalnis pasiekiamas nuo kelio Kretinga-Darbėnai-Skuodas, kaimo šiaurės rytinėje dalyje išukus į Sodžiaus gatvę ir ja važiuojant vakaru-šiaurės vakarų kryptimi link pagrindinio piliakalnio ir Aukuro akmens. Marijos kalnelis yra už 1 kilometro, dešinėje kelio (gatvės) pusėje, pravažiuojant per Įpilties upelį. Nuo kelio link piliakalnio veda takas bei per Graistupį nutiestas lieptas. Piliakalnį žymi jo papėdėje, už liepto stovintis informacinis stendas.

Vietos gyventojams piliakalnis žinomas nuo seno. Pastačius Senosios Įpilties vandens malūną ir užtvėnkus Įpilties upelį (senesnėje kartografinėje medžia-

goje jis vadinamas Juodupiu), tvenkinio vandens lygis siekė iki pat Įpilties ir Graistupio santakos ir skalavo piliakalnio pietinę-pietvakarinę papėdę.

Piliakalnis turi du vardus. Vieni gyventojai jį vadina tradiciniu šiam regionui Pilalės vardu, kiti – Marijos kalneliu, Marijos kalnu. Pasakojama, kad pastarasis vardas atsiradęs praeitame ar prieš tai buvusiam šimtmetyje. Esą seniau ant kalno augusi vieniša, didelė, sena epušė, po kuria šventadieniais, dvyliką valandą dienos, praeiviai matydavę stovint nepažįstamą, tarsi permotą moterį baltais rūbais. Ji nieko blogo nedarydavo, į praeivius nekreipdavo dėmesio ir po kiek laiko pranykdavo. Epuše išdžiūvus ir nuvirtus, baltoji moteris daugiau nebesirodė. Įpiltiškiams manė, kad taip jiems apsiėškusi Švč. Mergelė Marija, todėl kalną pavadino jos vardu.

Į vakarus nuo piliakalnio, kitame Graistupio krante stūkso stambus riedulys – Aukuro akmuo, iš po kurio išteka stebuklinga gydomąja galia garsėjantis šaltinis, tekantis link Marijos kalnelio. Todėl įpiltiškiams neatrodė neįtikėtina, kad ant kalno, šalia stebuklingojo šaltinio galėjusi pasirodyti Švč. Mergelė Marija. Panašių atvejų mūsų rajone būta ir daugiau: Marijos apsiėškimą mena Erškėtyno sakralinis akmuo ir šaltinis, Būdviečių Marijos šaltinis ir kt.

Nuo XVI amžiaus piliakalnis buvęs nuolat ariamas, todėl jo gynybiniai įtvirtinimai šiuo metu sunkiai išsiskiria iš aplinkos. Matyt todėl, skirtingai nuo kitų Senosios Įpilties piliakalnių – Pilies kalno ir Karo kalno, senovės paminklų tyrinėtojų dėmesio jis susilaukė gan vėlai. Jei pirmieji du piliakalniai archeologinėje literatūroje minimi nuo 1899 metų, tai Pilalė-Marijos kalneliu pirmasis 1960 metais susidomėjo Kretingos kraštoty-

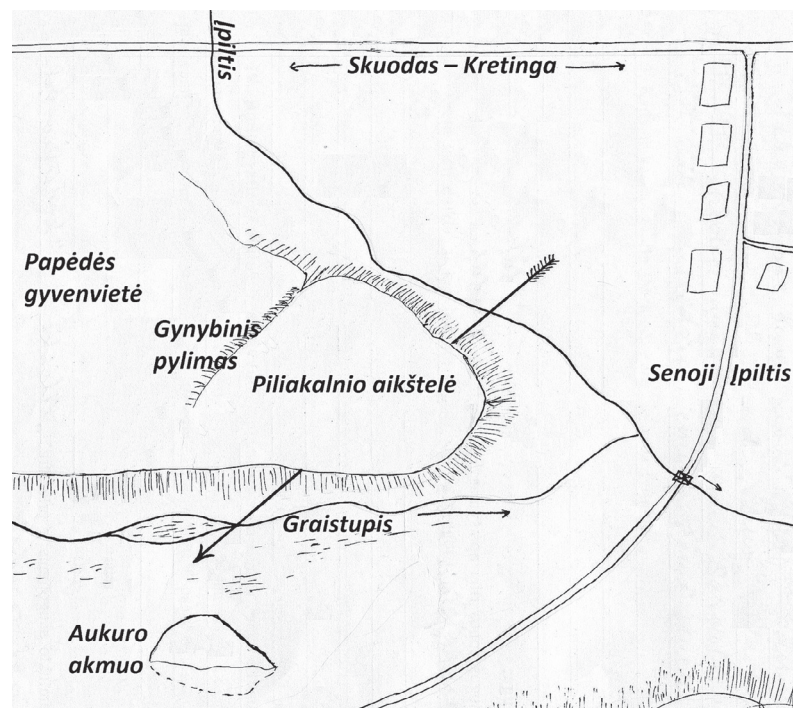


Piliakalnis iš pietvakarių-pietų pusės. Juozo Mickevičiaus nuotr., 1960 m. Kretingos muziejaus mokslinis archyvas, f. 4-12.

ros muziejaus direktorius Juozapas Mickevičius, rinkęs duomenis apie Piliakalnio kolūkyje buvusius archeologijos paminklus. Jis piliakalnį nufotografavo, apmatavo, aprašė, parengė schematinį situacijos ir teritorijos planą bei surašė archeologinio paminklo pasą.

Marijos kalną 1963 metų gegužės 9 dieną Juozapas Mickevičius parodė Kretingos, Klaipėdos, Šilutės ir Tauragės rajonų archeologijos paminklus žvalgiusiai Lietuvos mokslų akademijos Istorijos instituto archeologinei ekspedicijai, vadovaujamai Adolfo Tautavičiaus. Apžiūrėję suartą kalvą, armenyje archeologai aptiko „smulkių apdegusio molio gabaliukų“, liudijančių, kad šioje vietoje priešistoriniais laikais stovėjo molio tinku šiltinti gyvenamieji pastatai.

Tokiu būdu Marijos kalno piliakalnis pateko į archeologinę literatūrą ir buvo įrašytas į respublikinės reikšmės archeologijos paminklų sąrašą. Tiesa, didesnio archeologijos paminklų tyrinėtojų dėmesio jis nesusilaukė. Vėliau jį lankiusios archeologinės ekspedicijos apsiribodavo žvalgymais, o detalesnių tyrimų metu piliakalnio teritorijoje, ypač pylimo vietoje ir į šiaurės rytus nuo jo esančioje papėdės gyvenvietėje, pastebėta arimo apnaikinto kultūrinio sluoksnio pėdsakų – degusių, sudegusio medžio anglių, perdegusio



Piliakalnio planas. 1960 m. Kretingos muziejaus mokslinis archyvas, f. 4-12.

molio tinko fragmentų, lipdyto molio keramikos trupinių, menančių priešistoriniais laikais čia gyvenusių žmonių pėdsakus.

Šiandien dar sudėtinga nustatyti, kada piliakalnis įrengtas, kaip buvo įtvirtintas ir kada apleistas. Būta nuomonių, kad Marijos kalnelio piliakalniu įpiltiškiškai naudojosi I tūkstantmečio pradžioje, prieš pasistatydami Impilties pilį, t. y. prieš įsirengdami pagrindinį piliakalnį (Pilies kalną). Lietuvos piliakalnių žinovas Gintautas Zabiela piliakalnį datuoja I tūkstantmečiu–II tūkstantmečio pradžia ir priskiria

pagrindinio piliakalnio – Įpilties pilies – gynybinei sistemai.

Manoma, kad Pilies kalnas ir Marijos kalnelis yra vienalaikiai piliakalniai, gynybinėje sistemoje turėję skirtingą paskirtį. Pradedant vikingų puolimais ir baigiant kryžiuočių invazija, ant Pilies kalno stovėjo pagrindinė prie Šventosios upės gyvenusių kuršių gynybinė pilis, kurią galime vadinti Duvzarės žemės sostine.

Tuo tarpu ant Marijos kalnelio stovėjusi pilaitė buvusi pagalbinė, naudota kaip pagrindinės (Nukelta į 6 p.)



Piliakalnis iš vakarų pusės. Juozo Mickevičiaus nuotr., 1960 m. Kretingos muziejaus Ikonografijos rinkinys.



Piliakalnis iš pietryčių pusės. Adolfo Tautavičiaus nuotr., 1963 m. Lietuvos istorijos instituto rankraštynas, neg. 14041.

Senosios Įpilties Marijos kalnelis

(Atkelta iš 5 p.)

pilies priešpilis. Ją saugoti turėjo ant gynybinio pylimo įrengta galinga medinė užtvara bei aikštelės pakraščiuose pastatytos gynybinės sienos. Piliakalnio aikštelėje kultūrinio sluoksnio pėdsakų nepastebėta, todėl manoma, kad, išskyrus

gynybinius statinius, nuolatiniam gyvenimui skirtų pastatų joje nebuvo. Šios pilaitės (priešpilio) įgula ir ją ginti privalantys teritorinės bendruomenės nariai gyveno papėdės gyvenvietėje priešais piliakalnį, o artėjant priešui gintis subėgdavo į

pilaitės kiemą. Marijos kalno pilaitė nuo netikėto priešų puolimo dengė pagrindinę pilį bei tarp Šventosios ir Graistupio upių plytėjusią Įpilties pilies papėdės gyvenvietę. Priešas nediršo kovoti dviem frontais: ne užėmęs Marijos kalnelio pilaitės

(priešpilio), jis negalėjo saugiai pulti pagrindinės pilies, nes būtų įpilties užpultas iš užnugario.

Turimi duomenys leidžia daryti prielaidą, kad ant Marijos kalno stovėjusi kuršių pilis sudegė 1263 metais, magistro Vernerio fon Brai-

thauzeno vadovaujamiems Livonijos ordino riteriams apsupus ir sunaikinus prieš kryžiuočius sukilusią Impilties pilį.

Julius KANARSKAS
Istorikas, archeologas,
Kretingos muziejus



Piliakalnis iš pietryčių pusės. Juliaus Kanarsko nuotr., 1999 m. Kretingos muziejaus Ikonografijos rinkinys.



Piliakalnis iš pietvakarių pusės. Juliaus Kanarsko nuotr., 2017 m.